

ТЕМА 7. СВІТОВА ВАЛЮТНА СИСТЕМА

План

1. Поняття і структура світової валютної системи.
2. Валютний курс і чинники, що впливають на його формування.
3. Ринкове і державне регулювання валютних відносин.
4. Види і структура валютних ринків.
5. Міжнародні валютні відносини.
6. Міжнародні фінансово-кредитні організації

Лекція до питання 1. Поняття і структура СВС

Світова валютна система — це форма організації і регулювання валютних відносин, закріплених національним законодавством і міжнародними угодами.

Міжнародні валютні відносини — це відносини між суб'єктами світового господарства, зв'язані з використанням валюти в їх фінансово-господарській діяльності.

Національна валютна система — грошова система країни, яка закріплена національним законодавством з урахуванням норм міжнародного права.

Основні функції національної валютної системи:

1. Формування механізмів взаємодії національних і світових грошей: конвертована; котирування; регулювання валютних курсів.
2. Формування і використання міжнародної ліквідності (ліквідні — це грошові кошти, цінні папери, які можуть використовуватися для погашення боргових зобов'язань).
3. Формування золотовалютного запасу країни.
4. Формування кредитних ресурсів.

Органи національної валютної системи: банківські і кредитно-фінансові установи, біржі; спеціальні органи валютного контролю; приватні комерційні інститути.

Міжнародна регіональна валютна система - державно-правова форма організації валютних відносин групи країн з метою стабілізації валютних курсів і стимулювання інтеграційних процесів.

Основні функції регіональної валютної системи:

1. Формування і використання міжнародної грошової одиниці
2. Розробка і закріплення заходів по регулюванню валютних відносин між групою країн.
3. Підтримка взаємозв'язків національної і регіональної валютних систем.
4. Узгодження режиму регулювання валютних курсів.

Основні органи М(Р) ВС: міжнародні регіональні валютні фонди (Європейський фонд валютної співпраці); міжнародні регіональні кредитно-розрахункові установи (Європейський банк реконструкції і розвитку).

Приклад: Рішенням від 13 березня 1979 р. була створена Європейська

валютна система. Її цілі наступні:

- Забезпечити досягнення економічної інтеграції;
- Створити зону європейської стабільності з власною валютою на противагу валютній системі, заснованій на доларовому стандарті;
- Захистити зону ЄС від експансії долара;
- Зближувати економічні і фінансові політики країн-учасниць.

Євро - єдиний законний засіб платежу на території 12 країн Євросоюзу, що підписали угоду про перехід на єдину валюту. У ніч з 28 лютого на 1 березня 2002г.. перестали бути законним засобом платежу національні валюти відразу 9 країн - австрійський шилінг, бельгійський франк, фінська і німецька марки, грецька драхма, італійська ліра, португальський ескудо, іспанська песета, і ірландський фунт. Т.ч. велика частина європейських країн, за винятком тих, що "стрималися" Данії, Швеції, Великобританії, а також Греції, яку рекомендований поліпшити свої економічні показники, зробили перший крок на шляху до єдиного економічного простору і валютного союзу в рамках Європи.

Світова валютна система- це що історично склалася форма організації міжнародних грошових відносин, закріплена міждержавними домовленостями; сукупність способів, інструментів і міждержавних органів, за допомогою яких здійснюється платіжно-розрахунковий оборот в рамках світового господарства

Основні функції МВС:

1. Формування міжнародних ліквідних ресурсів (золото і платіжні засоби).
2. Забезпечення дії механізму регулювання валютних курсів.
3. Забезпечення функціонування валютних ринків і ринків золота.
4. Розвиток міжнародного кредитування і міжнародних розрахунків.

Основні органи МВС: міжнародні валютні (МВФ) і банківські установи (МБРР).

Лекція до питання 2. Валютний курс і чинники, що впливають на його формування

Валюта — це грошові розрахункові одиниці.

Національна валюта — це грошова одиниця даної країни.

Іноземна валюта — це грошові знаки, а також кредитні і платіжні засоби, виражені в іноземній грошовій одиниці, які використовуються в міжнародних розрахунках.

Міжнародна валюта — це грошова розрахункова одиниця, платіжні засоби, які колективно створені і використовуються країнами в рамках світової спільноти або його окремих регіонів.

Основні види міжнародної валюти:

Вільно конвертована валюта ВКВ — валюта, яка вільно і в необмеженій кількості обмінюється на інші іноземні валюти. В даний час національна валюта 132 країн світу є ВКВ.

Частково конвертована валюта (ЧКВ) — національна валюта країн, де застосовуються валютні обмеження для певних утримувачів валюти і по окремих

видах обмінних операцій. Застосування ЧКВ характерне для більшості держав, що розвиваються.

Замкнута (неконвертована) валюта — національна валюта, яка функціонує тільки в межах однієї країни і не обмінюється на інші іноземні валюти.

Резервна валюта — це найстабільніша ВКВ, в якій здійснюються міжнародні розрахунки і кредити, а також національні кредитно-грошові засоби провідних країн світової торгівлі.

Велика частина міжнародної ролі долара полягає в його використуванні як "облікової одиниці" - засобу вимірювання в міжнародному бізнесі. Коли японська нафтопереробна фірма купує нафту в Кувейті, контракт оплачується в доларах. Долар - це основний платіжний засіб в підпільній торгівлі. Щороку США вивозять за рубіж близько 15 мільярдів доларів готівкою (близько 0,2% ВВП), а натомість одержує реальні товари і послуги.

У лютому 2006 р. Китай зайняв 1-е місце в світі за об'ємом резервів (валютні резерви Китаю склали 853,7 млрд.дол.), випередивши Японію (850,1 млрд.дол.). Експерти стверджують, що Китай утримає 1-е місце і стане першою країною в світі, де об'єм валютних резервів перевищить 1 трлн.дол. Причина – зростання на 34% експорту, основна частка якого довелася на США. На 70-80% валютні резерви Китаю складаються з доларів США.

Валюта володіє властивістю конвертованої, тобто оборотності на інші грошові знаки.

Види конвертованої:

- 1) внутрішня — оборотність валюти для всіх резидентів і нерезидентів;
- 2) зовнішня — оборотність валют тільки для іноземних юридичних і фізичних осіб (нерезидентів).

Валютний паритет — законодавчо встановлене співвідношення між двома валютами, яке є основою валютного курсу.

Базисом його встановлення є ВКВ і дорогоцінні метали (зокрема, золото).

Валютний курс — це ціна грошової одиниці даної країни, виражена в одиницях валюти іншої країни.

Види (режими) валютних курсів:

- 1) *Фіксований* — офіційно встановлена угода між національними валютами, засноване на визначеному в законодавчому порядку валютному паритеті.

Він є офіційним валютним курсом країни і встановлюється її центральним банком.

- 2) *Плаваючий* - валютний курс, що вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції, заснований на використуванні ринкового механізму

(Україна — курс на УМВБ). У «вільному плаванні» знаходяться валюти США, Канади, Великобританії, Японії, Швейцарії і низки інших країн. Проте часто центральні банки цих країн підтримують курси валют при їх різких коливаннях.

- 3) *Змішане плавання* — валютний курс, який припускає часткове використування ринкового механізму валютного регулювання.

Змішане плавання також має ряд різновидів. По-перше, це групове плавання. Воно характерне для країн, що входять в ЕВС. Для них встановлені

два режими валютних курсів: внутрішній – для операцій усередині Співтовариства, зовнішній – для операцій з іншими країнами. Між валютами країн ЕВС діє твердий паритет. Курси валют спільно «плавають» по відношенню до будь-якої іншої валюти, що не входить в систему ЕВС. Крім того, до цієї категорії валютних режимів належить режим спеціального курсу в країнах ОПЕК. Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн і інші країни ОПЕК «прив'язали» курси своїх валют до ціни на нафту.

Режим курсу валюти	К-ть країн	Країни
Фіксовані курси, зокрема:	67	
До долара США	23	Аргентина, Сирія, Литва, Ірак, Панама, Туркменістан, Венесуела, Нігерія, Оман і ін.
До французького франка	14	Африканські країни, що входять в зону франка.
До інших валют	7	Намібія, Лесото, Свазіленд (ранд ЮАР), Таджикистан
ДО СДР	4	Лівія, М'янма, Руанда, Сейшельські острови
До корзини валют	20	Кіпр, Ісландія, Кувейт, Чехія, Бангладеш, Угорщина, Марокко, Таїланд і ін.
Плаваючі курси	98	
З урахуванням заданих параметрів	3	Чилі, Еквадор, Нікарагуа
Регульоване плавання	36	Ізраїль, Туреччина, Південна Корея, Росія, Китай, Малайзія, Сінгапур і ін.
Вільне плавання	59	США, Італія, Швейцарія, Індія, Україна, Канада, Філіппіни, Норвегія, Великобританія, Іспанія, Азербайджан і ін.
Змішане плавання	14	
До однієї валюти (долару)	4	Бахрейн, Саудівська Аравія, Катар, Об'єднані Арабські Емірати
До групи валют	10	Країни Європейської валютної системи

Валютний курс встановлюється шляхом котирувань.

Види котирувань:

1) *Пряма* — вираз національних валют шляхом прирівнювання їх до грошової одиниці іншої країни. В даний час більшість країн світової спільноти використовує пряме котирування, причому національна валюта прирівнюється до долара США. Це обумовлено тим, що долар США забезпечує здійснення більше 2/3 міжнародних торгових операцій;

2) *Непряма* — вираз національної грошової одиниці у валюті іншої країни. Наприклад, 1 фунт стерлінгів % 1,5 долари. Це обумовлено тим, що до 1910г. міжнародні торгові операції в основному забезпечували фунт стерлінгів, і до нього прирівнювалися валюти країн світу. Таке котирування збережене у Великобританії. Прикладом непрямого котирування є прирівнювання долара США до інших валют на їх території.

Розглянемо чинники, які впливають на валютний курс. Серед них

можна виділити наступні:

1. *Темп інфляції.* Інфляційне знецінення грошей в країні викликає зниження купівельної спроможності і тенденцію до падіння їх курсу до валют країн, де темп інфляції нижчий.

2. *Стан платіжного балансу.* Активний платіжний баланс сприяє підвищенню курсу національної валюти, оскільки збільшується попит на неї з боку іноземних боржників. Пасивний платіжний баланс породжує тенденцію до зниження курсу національної валюти, оскільки боржники продають її на іноземну валюту для погашення своїх зовнішніх зобов'язань.

3. *Різниця процентних ставок в різних країнах.* Зміна процентних ставок в країні впливає за інших рівних умов на міжнародний рух капіталів, перш за все короткострокових. Підвищення процентної ставки стимулює приток іноземних капіталів, а її зниження заохочує відлив капіталів, зокрема національних, за межу.

4. *Діяльність валютних ринків і спекулятивні валютні операції.* Якщо курс якої-небудь валюти має тенденцію до пониження, то фірми і банки завчасно продають її на стійкіші валюти, що погіршує позиції ослабленої валюти. Валютні ринки швидко реагують на зміни в економіці і політиці, на коливання курсових співвідношень. Тим самим вони розширюють можливості валютної спекуляції і стихійного руху “гарячих” грошей.

5. *Ступінь використання певної валюти на євrorинку і в міжнародних розрахунках.*

6. *На курсове співвідношення валют* впливає також прискорення або затримка міжнародних платежів. В очікуванні зниження курсу національної валюти імпортери прагнуть прискорити платежі в іноземній валюті, щоб не нести втрат при підвищенні її курсу. При зміцненні національної валюти, навпаки, переважає її прагнення до затримки платежів в іноземній валюті.

7. *Ступінь довіри до валюти на національному і світових ринках.* Вона визначається станом економіки і політичною обстановкою в країні, а також розглянутими вище чинниками, що надають дію на валютний курс. Причому ділери враховують не тільки дані темпи економічного зростання, інфляцію, рівень купівельної спроможності валюти, співвідношення попиту і пропозиції валюти, але і перспективи їх динаміки.

Лекція до питання 3. Ринкове і державне регулювання валютних відносин

Валютна політика- сукупність заходів, здійснюваних у сфері міжнародних валютних і інших економічних відносин відповідно до поточних і стратегічних цілей.

Юридично валютна політика оформляється валютним законодавством-сукупністю правових норм, регулюючих порядок здійснення операцій з валютними цінностями в країні і за її межами, а також валютними угодами-двосторонніми і многосторонніми- між державами по валютних проблемах.

Одним із засобів реалізації валютної політики є Державне валютне регулювання- регламентація державою міжнародних розрахунків і порядку

проведення валютних операцій.

Пряме валютне регулювання реалізується шляхом законодавчих актів і дій виконавчої влади, косвенно- з використанням економічних, зокрема валютно-кредитних, методів дії на поведінку економічних агентів ринку. Регіональне валютне регулювання здійснюється в рамках економічних інтеграційних об'єднань, наприклад в ЄС, в регіональних угрупованнях країн, що розвиваються. Органом міждержавного регулювання є МВФ, а з середини 70-х років стали також регулярні наради на вищому рівні з обмеженим числом учасників. Основні причини регулярних зустрічей на вищому рівні криється в інтернаціоналізації господарських зв'язків, нестабільності і нерівномірності економічного і політичного розвитку країн, партнерстві, суперечностях. Постійні консультації глав держав переслідують мету - виробити єдину економічну і політичну стратегію.

Валютні обмеження є системою економічних, правових і організаційних заходів, які регулюють операції з національною і іноземною валютою, золотом і т.д.

Основні причини введення валютних обмежень:

1) брак валюти; 2) зовнішня заборгованість країни; 3) розлад платіжних балансів, тобто відсутність джерел, скорочення об'єму засобів для покриття платежів.

Основні заходи валютного регулювання:

1) цільове регулювання платежів за межу; 2) цільове регулювання валютних переказів за межу;

3) цільове регулювання прибутку, який одержують і направляють за межу іноземні інвестори;

4) часткова або повна заборона вільної купівлі-продажу іноземної валюти.

Національні і міжнародні органи, регулюючі валютні відносини.

Національний рівень: національні банки; міністерство економіки; міністерство фінансів; органи валютного контролю.

Міжнародний рівень: міжнародні валютні фінансові організації (МВФ); регіональні валютно-фінансові організації (Європейський валютний інститут).

Ці органи розробляють режим безпечного, безкризового розвитку валютних відносин в масштабах світового господарства.

Лекція до питання 4. Види і структура валютних ринків.

Валютні ринки — це офіційні центри, де скоюється купівля-продаж іноземної валюти за національну валюту по курсу, який складається на основі попиту і пропозиції.

Валютні ринки виникли в XIX столітті.

Основні принципи формування валютних ринків:

1. Розвиток постійних міжнародних економічних відносин.

2. Створення світової валютної системи.

3. Розповсюдження міжнародних розрахунків.

4. Розвиток фінансових відносин між банками різних країн.

5. Розвиток інформаційного забезпечення валютних ринків.

Головні особливості функціонування валютного ринку:

1. Посилення фінансових взаємозв'язків між ринками на основі використання сучасних інформаційних технологій
2. Безперервне здійснення операцій на валютних ринках протягом доби у всіх частинах миру.
3. Застосування єдиної техніки проведення валютних операцій.
4. Розвиток валютних операцій, пов'язаних із страхуванням.
5. Зростання числа спекулятивних валютних операцій.
6. Нестабільність курсів валют.

Основні напрями функціонування валютних ринків:

1. Сучасне здійснення міжнародних розрахунків.
2. Страхування валютних і кредитних ринків.
3. Забезпечення взаємозв'язку валютних і кредитних ринків.
4. Диверсифікація валютних резервів банків, підприємств, держав, тобто обмін їх ресурсів на різні валюти
5. Отримання спекулятивного прибутку учасниками валютних ринків у вигляді різниці курсів валют (маржа).
6. Сприяння проведенню валютної політики в окремих країнах і групах країн.

Види валютних ринків: світовий; регіональний; національний.

Світовий валютний ринок — це система стійких економічних і організаційних відносин з приводу купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземній валюті, які здійснюються в світових фінансових центрах.

Найважливішою особливістю світового валютного ринку (центрів) є проведення операцій тільки з валютою, яка широко використовується в світовому платіжному обороті (резервні валюти).

Регіональний валютний ринок — це відношення між суб'єктами світового господарства з приводу купівлі-продажу іноземних валют, які діють в регіональних масштабах.

Наприклад, Європейський валютний ринок здійснює продаж ЕКЮ. Купують ЕКЮ країни ЄС і використовують у взаємних розрахунках.

Національний валютний ринок — це відносини, які здійснюються між суб'єктами господарської діяльності з приводу купівлі-продажу окремих конвертованих валют в рамках даної країни.

Головні організаційні структури МВР — валютні біржі. На них і поза ними здійснюються операції з валютою.

Валютні операції — це вид діяльності підприємств, банків, фінансово-кредитних установ, інших юридичних і фізичних осіб з приводу купівлі-продажу, розрахунків і надання в позику іноземної валюти.

Види валютних операцій:

1. Валютні операції з негайною поставкою грошей готівкою (Spot- спот). Суть Spot полягає в купівлі-продажу валюти на умовах її поставки банками на другий робочий день з дня висновку операції по курсу, зареєстрованому у момент її висновку. *Spot* - найпоширеніші валютні операції (90% валютних операцій на валютних ринках миру);
2. Термінові операції з іноземною валютою — форвардні і ф'ючерсні. Термінові

валютні операції — це валютні операції, при яких сторони домовляються про поставку, обумовлену сумою іноземної валюти через певний термін після висновку операції по курсу, зареєстрованому у момент її висновку;

3. Поєднання наявних і термінових валютних операцій "своп". "Своп" (Swap) - це валютні операції, при яких поєднується купівля-продаж двох валют на умовах негайної поставки (Spot) і одночасно полягає операція по купівлі-продажу валют в певні терміни (форвардні і ф'ючерсні операції);
4. Валютний арбітраж — це валютні операції, при яких операція купівлі-продажу іноземної валюти відбувається з подальшою зворотною операцією з метою отримання прибутку.

Основні напрями функціонування ринків євровалют:

1. Ринок євродепозитів — це стійкі валютно-фінансові відносини по формуванню внесків в євровалютах в банках країн Західної Європи.

2. Ринок єврокредитів — стійкі кредитні зв'язки за поданням міжнародних позик в євровалюті банками країн Західної Європи.

3. Ринок єврооблігацій — стійкі відносини за борговими зобов'язаннями при довгострокових позиках в євровалютах, які оформляються у вигляді облігацій позичальників.

Зі світовими валютними ринками тісно зв'язані світові ринки золота.

Ринок золота — це спеціальний центр торгівлі золотом, де здійснюється регулярна купівля-продаж золота за ринковою ціною.

Основним джерелом пропозиції золота на ринку є його нова здобич (80%). За всю історію здобичі золота (6 тис. років) було здобуто 110 тис. т. Зараз золоті запаси оцінюються в 37 тис. т.

В даний час співвідношення між сферами використання золота таке:

1) офіційні золоті резерви країн МВФ складають 35,8 тис. т; 2) накопичення тезовраторов (приватних осіб) — 25,4 тис. т; 3) промислово-побутове споживання золота — 34 тис. т.

Особливості функціонування світових ринків золота

Купівля-продаж золота здійснюється у вигляді:

1) стандартних злитків по 12,5 кг проби 995; 2) монет старої і нової чеканки (щорічно витрачається 200 т золота). В даний час в 46 країнах світу випускається 93 види монет, зокрема копії старих монет;

3) продажі пам'ятних золотих медалей і медальйонів; 4) золотих листів, пластин, дроту;

5) золотих сертифікатів, тобто документів, що засвідчують право їх власника одержати по його пред'явленню певну кількість золота.

Структура і види ринків золота

Організаційна структура ринків золота є об'єднанням декількох банків в консорціум, тобто тимчасова угода для сумісного проведення фінансових операцій і операцій із золотом.

В даний час в світі більше 50 ринків золота: 11 — в Західній Європі; 19 — в Азії; 14 — в Америці; 8 - в Африці.

Золоті ринки підрозділяються на чотири види:

1. Світові ринки золота, зосереджені в Лондоні, Цюриху, Нью-Йорку, Чикаго.

Продаж золота, що здобувається.

2. Внутрішні вільні ринки золота — Париж, Мілан, стамбул, Ріо-де-жанейро. Орієнтація на місцевих тезовраторов і інвесторів.

3. Контрольовані місцеві ринки золота — Афіни, каїр. Держава контролює продаж всіх видів золота.

4. Чорні ринки золота — нелегальні.

Лекція до питання 5. Міжнародні валютні відносини

Міжнародні валютні відносини – сукупність економічних відносин між країнами, юридичними і фізичними особами, міжнародними економічними, фінансово-кредитними організаціями з приводу функціонування і розвитку валюти. Вони виникли на основі інтернаціоналізації національних, грошових та валютних відносин. Через міжнародні валютні відносини здійснюються платіжні та розрахункові операції у світовому господарстві.

При проведенні валютних операцій укладаються валютні угоди, котрі являють собою домовленості про обмін грошей однієї країни на гроші іншої.

При цьому фігурують такі поняття, як валютний курс і валютний паритет.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни.

Валютний паритет – це співвідношення між валютами різних країн, що встановлюється законодавчо. Валютні паритети знаходяться в основі валютних курсів, які інколи відхиляються від паритетів. Якщо при «золотому стандарті» валютні паритети визначалися шляхом співвідношення кількостей грошового металу, яким відповідали грошові одиниці, а за Бреттон-Вудською системою – ще й і співвідношення із долларом, то з 1978 року валютні паритети встановлюються на базі спеціальних прав запозичень (СПЗ). СПЗ являють собою міжнародні резервні кошти, які призначаються для регулювання сальдо платіжних балансів, поповнення офіційних резервів і розрахунків з Міжнародним валютним фондом.

Однією з характерних рис валюти є її котирування, тобто здатність оцінюватись. На практиці під валютним котирування розуміють встановлення курсів іноземних валют у згідності з діючими законодавчими

нормами і практикою. Розглядають пряме і непряме котирування. Пряме котирування – це вираження одиниці іноземної валюти у національній, непряме котирування – це вираження одиниці національної валюти в іноземній.

До важливих характеристик валюти належить здатність валюти обмінюватися на інші валюти. Така здатність називається конвертованістю валюти. Валюти бувають вільно конвертованими, частковоконвертованими і неконвертованими.

Існує два варіанти визначень видів конвертованості.

1-й варіант:

вільноконвертовані валюти – це валюти, які вільно й необмежено обмінюються на інші валюти;

частковоконвертовані валюти – це валюти, які обмінюються тільки на деякі інші валюти;

неконвертовані валюти – це валюти, які функціонують тільки в межах однієї країни й не обмінюються на інші валюти.

2-й варіант:

вільноконвертовані валюти – це валюти країн, які повністю відмін валютні обмеження як для нерезидентів (іноземних фізичних і юридичних осіб), так і для резидентів (національних фізичних і юридичних осіб);

частковоконвертовані валюти – це валюти країн, які відмін валютні обмеження не за всіма валютними операціями або тільки для нерезидентів;

неконвертовані (замкнені) валюти – це валюти країн, які повністю зберігають валютні обмеження за всіма валютними операціями як для резидентів, так і для нерезидентів.

У межах поняття конвертованості валют існує поняття резервної валюти.

Резервна валюта – це валюта, яка використовується для обслуговування міжнародних розрахунків при зовнішньоторговельних операціях, іноземних інвестиціях і при визначенні світових цін. Роль резервних валют виконують: долар США, фунт стерлінгів, євро і японська ієна.

Формою існування валютного курсу є валютний режим. Фіксований режим передбачає здійснення обміну однієї валюти на іншу на основі чітко визначеного валютного (раніше золотого) паритету. Плаваючий режим передбачає обмін однієї валюти на іншу в залежності від попиту і пропозиції. До ознак, що допомагають краще зрозуміти міжнародні валютні відносини, належить поняття валютної зони.

Валютна зона – це об'єднання багаточисельних і різних за рівнем економічного розвитку держав у більш чи менш єдине валютне угруповання, зумовлене тісними економічними, а інколи й політичними, зв'язками у вигляді єдиного валютно-фінансового режиму та однакової, в основному, системи валютних обмежень.

Особливості валютних зон:

підтримання усіма учасниками валютної зони твердих курсів своїх валют відносно основної валюти;

зміна курсів своїх національних валют відносно інших валют здійснюється тільки зі згоди держави основної валюти;

зберігання в банках країни основної валюти більшої частини національних валютних резервів;

вільний обмін між собою валют країн-учасниць валютної зони;

вільних рух коштів у межах зони і наявність обмежень відносно третіх країн;

зосередження зовнішніх рахунків країн-учасниць у банках країни, яка очолює валютну зону.

Найбільшими валютними зонами у світі є стерлінгова зона, доларова зона і зона євро.

Основними формами валютної системи є національна і світова. Виділяють також регіональну валютну систему. Світова та регіональна валютні системи є формами організації міжнародних валютних відносин.

Національна валютна система – це форма організації валютних відносин країни, яка визначається її валютним законодавством.

Історично першими виникли національні валютні системи. Вони є

невід'ємною частиною валютних відносин окремих країн, закріплених у національному валютному законодавстві. У ньому передбачено порядок ввезення, вивезення, переказів і пересилання за кордон та з-за кордону національної та іноземної валют й інших валютних цінностей (платіжних документів в іноземній валюті, цінних паперів тощо). Валютне законодавство охоплює валютні операції, пов'язані з рухом капіталів, із зовнішньою торгівлею, кредитуванням, міжнародним туризмом та ін.

Складові елементи національної валютної системи:

національна валютна одиниця;

валютні резерви;

валютний паритет;

курс національної валюти та порядок його дії;

умови функціонування національної валюти та золота;

умови конвертованості валюти;

валютні обмеження та їх форми й методи;

механізм використання кредитних важелів міжнародних розрахунків;

система валютного регулювання та ін.

Національна валютна система органічно пов'язана з внутрішньою кредитно-фінансовою системою.

Наприкінці XIX ст. на основі інтернаціоналізації продуктивних сил, міжнародного поділу праці, формування світового ринку, поширення золотого стандарту виникла світова валютна система.

Світова валютна система – це форма організації валютних відносин в межах світового господарства, яка функціонує на підставі юридичних норм, угод і законів між країнами. Її характерними елементами виступають:

- стабільність золотих валют у більшості розвинутих країн;
- чіткий механізм визначення валютних курсів;
- валютний ринок;
- узгоджений порядок взаємних міжнародних платежів на основі вексельного обігу (що здійснювався через банківські перекази) та золота.

Золото виконувало всі функції грошей. Це забезпечувало стабільність валютної системи, вільне переливання капіталу із країни в країну, необмежений обмін національних валют та ін. Ця система була закріплена міжнародними угодами.

Третьою основною формою валютної системи є регіональна. Найбільшого розвитку вона набула в Європейському Союзі. У 1979 р. було створено Європейську валютну систему (ЄВС).

З 1989 р. по 1 липня 2002 р. у межах ЄВС впроваджена єдина валюта, створено спільний центральний банк. Введення євро почалося з 1 січня 1999 р. Водночас для окремих країн, які не увійшли до зони єдиної валюти, створено ЄВС-2, в якій протягом трьох років поступово переводитимуть на євро всі операції з Європейським центральним банком, а потім міжбанківський платіжний оборот, тощо. Євробанкноти і євромонети з'явсь в обігу лише у 2002 р.

Етапи розвитку світової валютної системи

Світова валютна система склалася на основі розвитку світового ринку, закріплена міждержавними угодами й обслуговує взаємний обмін результатами діяльності національних господарств.

Світова валютна система має таку функціональну структуру:

визначення складу основних міжнародних платіжних засобів;

встановлення режиму валютних паритетів і валютних курсів;

визначення умов конвертування (розміну) валют;

вироблення механізму поповнення каналів міжнародного обігу достатньою кількістю платіжних коштів;

уніфікація основних форм міжнародних розрахунків;

визначення статусу міждержавних інститутів, які регулюють валютні відносини;

встановлення режиму міжнародних валютних ринків і ринків золота.

Дві основні підсистеми світової валютної системи включають:

1) валютний механізм – це правові норми та інститути, які ці норми

виробляють і представляють (це і різні міжнародні угоди з валютних питань, Міжнародний валютний фонд, регіональні валютно-кредитні заклади і національні валютно-кредитні заклади);

2) система міжнародних валютних відносин, тобто плинні (поточні) зв'язки, які виникають між різними суб'єктами МЄВ на валютних ринках з метою здійснення міжнародних розрахунків, кредитних і валютних операцій.

Це два діалектично пов'язані між собою елементи світової валютної системи, котрі, будучи взаємопротилежними за функціональним змістом, взаємодоповнюють один одного. Стабільний, малорухомий, як і повинно бути, валютний механізм до певної міри регулює стан постійних бурхливих змін та оновлень фінансово-кредитних операцій, зв'язків, які складають систему міжнародних валютних відносин. І навпаки, швидкий розвиток міжнародних валютних відносин призводить з часом до змін (удосконалення) валютного механізму.

Світова валютна система склалася ще в XIX сторіччі у вигляді «золотого стандарту», за якого міжнародними грішми було золото. На Генуезькій конференції в 1922 році було укладено міжнародну угоду, яка документально оформила світову валютну систему, ввівши золотодевізний стандарт, який передбачав обмін провідних валют на золото за фіксованими співвідношеннями. Офіційно золотодевізний стандарт протримався до 1944 року, а реально – до «великої депресії» 30-х років.

У 1944 році зародилася Бреттон-Вудська валютна система (золотодоларовий стандарт) у відповідності до угоди, яку було укладено у місті Бреттон-Вудс (США). Ця система офіційно проіснувала до 1978 року, а реально перестала існувати вже в 1971 році. Основні положення цієї системи:

світовими грішми вважалися золото і долар;

скарбниця США зобов'язувалася обмінювати долари центральним банкам та урядовим установам інших країн за встановленим офіційним курсом 1934 року (35 доларів за тройську унцію – 31,1 г);

прирівнювання валют і їх взаємний обмін здійснювалися на основі офіційно

узгоджених співвідношень (валютних паритетів);
паритети були стабільними, а їхня зміна могла відбутись тільки з дозволу Міжнародного валютного фонду при певних умовах;
ринкові курси валют не повинні були відхилятися від фіксованих доларових паритетів у той чи інший бік більше, ніж на 1% (тобто усі валюти твердо прив'язувалися до долара);
міждержавне регулювання здійснювалось головним чином через Міжнародний валютний фонд.

Органом валютного регулювання став Міжнародний валютний фонд (МВФ). Протягом майже трьох десятиріч ця система працювала ефективно. Конвертованість долара, штучно знижена ціна дали можливість США нагромадити у 1949 р. майже 22 тис. т золота (до 70% офіційних запасів золота капіталістичних країн). У 1950 р. золотий запас США в 7 разів перевищував доларові активи. Більшість країн у 50-ті роки не бажали і не могли пред'явити значних сум доларових активів для обміну на золото.

Ситуація почала змінюватися наприкінці 50-х – на початку 60-х років у зв'язку з посиленням економічної могутності Японії, Західної Німеччини та інших країн Західної Європи, з нереальністю офіційної ціни золота (у 1973 р. вона становила 42,22 дол. за унцію, а ринкова – 112), зростанням дефіциту державного бюджету США та платіжного балансу тощо. У 1971 р. золоті запаси США скоротся до 10,5 млрд. дол. і станов лише 22% доларових активів. Інші країни почали відмовлятися від долара, вимагаючи його обміну на золото. За цих умов США відмін обмін доларів на золото для іноземних урядів і центральних банків, що призвело до краху золотодоларового стандарту.

У 1976 р. в Кінгстоні (на Ямаїці) члени МВФ оголос перехід до якісно нової світової валютної системи, до основи якої покладено такі основні принципи:

1. Перехід до плаваючих курсів та перетворення СПЗ на світовий грошовий еталон (базу паритетів і курсів), на головний резервний актив та

міжнародний засіб розрахунків і платежів. При визначенні величини СПЗ за допомогою «кошика» з чотирьох валют вирішальну роль відіграє американський долар – 40%.

2. Юридичне закріплення процесу демонетизації золота: скасування офіційної ціни на нього та фіксація золотого вмісту національних валют (золотих паритетів), зняття будь-яких обмежень для його приватного використання, відміна регулювання вільного ринку золота державами та міжнародними економічними організаціями, що означає перетворення золота на звичайний товар.

3. Посилення міждержавного валютного регулювання, в тому числі через МВФ шляхом впливу на механізм "плаваючих" курсів. МВФ уповноважений стежити за валютною політикою та за станом економіки країн-членів з координації їх валютно-кредитної політики. З цією метою він розробляє рекомендації у сфері валютно-фінансової та економічної політики.

Лекція до питання 6. Міжнародні фінансово-кредитні організації

Розвиток економічного співробітництва, валютних та фінансових відносин між державами зумовив появу міжнародних фінансово-кредитних організацій, які здійснюють регулювання цих відносин і сприяють стабілізації світової економіки. Міжнародні фінансово-кредитні організації створені на основі міжнародних угод. Провідне місце серед них належить Міжнародному валютному фонду (МВФ), Світовому банку, Європейському банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та ін.

Міжнародний валютний фонд – наднаціональна валютно-кредитна установа. МВФ створено на Міжнародній валютно-фінансовій конференції в Бреттон-Вудсі у 1944 р. як спеціалізовану представницьку організацію ООН. МВФ почав працювати у 1947 р., його штаб-квартира знаходиться у Вашингтоні. За статутом, метою МВФ є сприяння міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, створення багатосторонньої системи

платежів і розрахунків, підтримання рівноваги платіжних балансів країн-членів Фонду.

МВФ здійснює систему заходів, спрямованих на регулювання валютних курсів, на сприяння конвертованості валют, на надання кредитів країнам-членам Фонду для покриття тимчасового дефіциту їх платіжних балансів, на ліквідацію валютних обмежень, на організацію консультативної допомоги з фінансових та валютних питань.

МВФ – організація акціонерного типу. Його ресурси формуються за рахунок внесків країн-учасниць. Україна прийнята до МВФ у вересні 1992 р. і стала 167-им членом цієї міжнародної організації.

Головним акціонером МВФ є США. На кінець 1992 р. квота США становила 19,62%. Крупними акціонерами є Німеччина і Японія (по 6,1%), Франція і Великобританія (по 5,48%), Саудівська Аравія (3,7%), Італія (3,4%), Канада (3,2%), Нідерланди (2,55%), Китай (2,5%). Квоту для Росії встановлено на рівні 3,0%, України – 0,7%.

МВФ підтримує тісні зв'язки зі Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, з іншими міжнародними фінансово-кредитними організаціями.

Світовий банк – це Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) і його філії: Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР) і Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (БАГІ).

МБРР – це найбільша у світі фінансово-кредитна організація, яка надає довгострокові кредити на державні програми урядам і центральним банкам країн. Нині з метою сприяння соціальному і економічному розвитку країн МВФ надається технічна і фінансова допомога понад 100 країнам. Термін виплати кредитів – 15 – 25 років, період відстрочки – від 3 до 5 років. Відсотки по кредитах встановлюються на рівні процентних ставок міжнародних ринків позичкового капіталу.

МБРР здійснює свою діяльність у вигляді надання дострокових позик. Як правило, кредити надаються на термін 15 – 25 років. Міжнародний банк

реконструкції та розвитку надає позики в основному для:
розвитку інфраструктури;
здійснення сільськогосподарських проектів;
розвитку промисловості, але не більше 20% від загальної суми позики.

Вищим керівним органом МБРР є Рада управляючих, що представляють усі країни світу, які є членами МБРР. Виконавчий і найдієспроможніший орган МБРР – Директорат, до якого входить 21 виконавчий директор, 5 з яких працюють на постійній основі (це представники США, Японії, Великобританії, ФРН і Франції).

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – це міжнародна міжурядова організація, котра також є спеціалізованим закладом ООН. Створена у 1960 році для сприяння економічному розвитку найменш розвинених країн з річним доходом на душу населення не вище 790 доларів США. Таким країнам МАР надає пільгові кредити на 50 років, стягуючи тільки комісійні в розмірі 0,75% річних.

Джерела фонду МАР:

внески за підпискою;
додаткові внески країн-членів (переважно розвинених)
відрахування із прибутків Світового банку.

Кредити Міжнародної асоціації розвитку направляються в основному на розвиток економічної та соціальної інфраструктури, а останнім часом також і на розвиток сільського господарства країн-позичальників.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) – це також міжнародна міжурядова організація, спеціалізований заклад ООН. Створена в 1956 році для стимулювання приватного підприємства головним чином у країнах-членах МФК, що розвиваються.

МФК надає кредити приватним підприємствам і купує їхні цінні папери, не конкуруючи з приватними інвесторами (її доля в акціонерному капіталі не перевищує 20%). МФК сприяє спільним інвестиціям місцевого та іноземного капіталів і вкладає кошти тільки у прибуткові підприємства приватного

сектору. Термін надання позики 5 – 15 років. Рівень відсотка встановлюється в залежності від ставок грошового ринку.

Джерела ресурсів Міжнародної фінансової корпорації:

статутний капітал;

продаж участі в кредитах іншим банкам;

перепродаж цінних паперів;

позики і дотації від МБРР.

Членами МФК можуть бути тільки члени МБРР. Структура і функції органів управління такі самі, як і в МБРР, а керівництво спільне.

Багатостороннє агентство гарантування інвестиції (БАГІ) – це спеціалізована установа, метою якої є заохочення надходження інвестицій у країни, що розвиваються, шляхом їхнього страхування від некомерційних ризиків. Некомерційними ризиками вважаються:

невиконання контракту внаслідок урядового рішення;

революції, перевороти та наступні зміни в соціально-політичному стані;

військові дії;

відміна конвертованості національної валюти і пов'язані з цим перепони при переказі прибутків у країну інвестора;

експропріація майна інвестора.

БАГІ засновано у 1988 році. Джерелом ресурсів є надходження коштів від Світового банку. Крім того, БАГІ має свій підписний капітал, котрий у 1993 році налічував 948 млн. доларів. Термін гарантування, як правило, складає 15 – 20 років.

Крім операцій, направлених на сприяння реконструкції і розвитку країн-членів, стимулювання приватних іноземних інвестицій шляхом їхнього страхування, БАГІ консультує урядові органи країн-членів, що розвиваються, з приводу розроблення та здійснення політики, програм і порядку, які стосуються іноземних інвестицій; влаштовує зустрічі та переговори між міжнародними діловими колами і місцевими органами влади; надає необхідні інформаційні послуги.

Вступ України в МВФ забезпечив їй також членство у Світовому банку (квота 10678 акцій на загальну суму в 1,3 млрд. доларів). Це дає можливість нашій державі залучати іноземні інвестиції для розв'язання таких проблем, як стабілізація економіки та її структурна перебудова, реальна інтеграція України у світове господарство.

Важливе місце серед валютно-позичкових і фінансових інститутів займають регіональні банки розвитку. Вони виникли в 40 – 60-х роках. До них можна віднести:

Міжамериканський банк реконструкції і розвитку (1949 р.);

Африканський банк реконструкції і розвитку (1964 р.);

Азіатський банк реконструкції і розвитку (1966 р.);

Європейський банк реконструкції і розвитку (1992 р.).

Європейський банк реконструкції і розвитку – банк, який був створений для сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи та СРСР. Стратегія ЄБРР щодо України впливає із його загальних завдань, а також враховує особливості економіки нашої країни.

До регіональних валютно-позикових організацій ЄС відносяться: Європейський інвестиційний банк (ЄІБ); Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС) та інші.

Таким чином, міжнародні економічні відносини, їх окремі сфери регулюються відповідними нормами, які затверджені статутами міжнародних економічних організацій та правилами, що закріплені в міжнародних угодах.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняттям «світова валютна система», «національна валютна система». Які їхні основні елементи?
2. Що слід розуміти під терміном «валюта»?
3. Що таке валютний паритет і валютний курс?
4. Які характерні риси Паризької системи золотомонетного стандарту?
5. Охарактеризуйте Генуезьку систему золотодевізного стандарту?
6. Які основні принципи функціонування Бреттон-Вудської валютної системи?

7. Назвіть особливості та найважливіші риси Ямайської валютної системи.

8. Розкрийте особливості валютних систем регіонального типу на прикладі ЄВС.

9. Дайте визначення категорії «валютний ринок». Назвіть його суб'єктів та функції.

10. Які існують основні види операцій валютного ринку?

Проблемні питання

1. У чому суть проблеми конвертованості національної валюти? Якими, на вашу думку, є шляхи її розв'язання для України?

2. Охарактеризуйте вплив завищеного і заниженого валютного курсу на експортну діяльність вітчизняних товаровиробників.

3. За умов золотого стандарту (особливо до 1914р.) валютні курси були стабільними, тоді як у міжвоєнний період різкі коливання валютних курсів стали звичним явищем. Чому, на ваш погляд, країни не могли в цей період зафіксувати золотий вміст своїх валют?

4. Деякі вчені вважають, що золотий стандарт — найприйнятнішим спосіб організації сучасної міжнародної валютної системи, бо прив'язка основних валют до золота дозволила б уникнути різких коливань валютних курсів, на які можна було б впливати за допомогою операцій купівлі-продажу золота. Інші вчені, навпаки, переконані, що відновити систему золотого стандарту неможливо через необхідність ліквідації системи регулювання цін, заробітних плат, відсоткових ставок тощо. Яка ваша думка з даного питання?

5. Розкрийте вплив фінансової кризи на функціонування світової валютної системи та національних валютних систем країн із перехідною економікою. Відповідь проілюструйте конкретними прикладами.

6. Яким чином у рамках Бреттон-Вудської валютної системи країна могла застрахувати себе від неочікуваного припливу або відпливу короткострокового спекулятивного капіталу? Чи діють ці механізми в рамках сучасної валютної системи?

7. Розкрийте ступінь впливу введення єдиної валюти на економіку країн-членів Європейського валютного союзу; країн, які не ввійшли до нього, та на світову економіку в цілому.

8. Чи впливає введення євро на зовнішньоекономічні операції.

Задачі

1. В умовах золотого стандарту фіксований золотий вміст долара США становив 20,6 дол. за 1 унцію. Британський фунт стерлінгів — 4,3 ф. ст. за 1 унцію. Яким буде обмінний курс долара на фунт стерлінгів?

Припустимо, що ви починаєте здійснювати комерційні операції, маючи в наявності 100 ф. ст. при обмінному курсі 1 ф. ст. = 6 дол. Яку кількість золота можна купити у Великобританії? Яку кількість золота можна купити у США, попередньо обмінявши фунти на долари?

Якщо золото потім перевозиться у Великобританію, то за скільки фунтів його можна продати? Як довго може зберігатися початковий обмінний курс?

Опишіть ситуацію за умови, що обмінний курс становить 1 ф. ст. = 3 дол.

2. Валютний курс мексиканського песо до долара США у 1970 р. становив 10 песо за долар. Індекс цін у США в 2000 р. становив 300 %. у Мексиці - 9200 % (1970 р. - 100 %). Яким був реальний курс песо до долара у 2000 році?

3. НБУ приймає рішення збільшити грошову масу на 3% протягом року на тлі прогнозованого зростання реального ВВП на 3%. Що тоді відбудеться з курсом національної валюти? Чому?

Тематика індивідуальних завдань

2. Види і цілі валютних операцій на світових валютних ринках.
 3. Валютні операції комерційних банків.
 4. Валютний ризик та його страхування у міжнародній підприємницькій діяльності.
 5. Важелі регулювання валютних курсів та механізм їх використання.
 6. Наднаціональне регулювання міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин.
 7. Механізм функціонування світового валютного ринку.
 8. Генезис та еволюція розвитку європейської валютної системи.
 9. Особливості становлення та функціонування національної валютної системи України.
 10. Проблема стабільності гривні.
 11. Сучасна валютна політика розвинених країн.
- Завдання для модульного контролю
2. Національна та світова валютні системи, основні принципи їхнього функціонування.
 3. Сутність валюти, систематизація її видів. Конвертованість валют.
 4. Історія становлення та етапи розвитку світової валютної системи.
 5. Валютний ринок і його структура. Основні види валютних операцій.
 6. Механізми функціонування валютного ринку України.

Список літератури

1. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. — 2-ге вид., переробл. і доп. — К.: Товариство «Знання», КОО, 1999. — С. 305.
2. Боринець С. Я. Міжнародні фінанси: Підручник. — К.: Знання-Прес, 2002. — С. 311.
3. Бровков С. М., Руденко Л. В. Валютно-фінансові механізми в міжнародному бізнесі: світовий досвід та українська практика. — К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2001. — С. 25—81.
4. Буторина О. Грядущие изменения в международной валютной системе // Рынок ценных бумаг. — 2004. — № 8. — С. 42—45.
5. Делас В. А. Місце комерційних банків у системі валютного контролю // Фінанси України. — 2004. — № 5. — С. 151—155.
6. Иванов Е. И. Валютная либерализация и национальная экономика //

Деньги и кредит. — 2003. — № 6. — С. 44—47.

7. Киреев А. П. Международная экономика: В 2-х ч. Ч. 2. Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование: Учебное пособие для вузов. — М.: Международные отношения, 1999. — С. 17—190.

8. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін. Міжнародна економіка: Навчальний посібник. — К.: АртЕк. 2002. — С. 170—232.

9. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник / Под ред. Л. Н. Красавиной. — М.: Финансы и статистика. 2000.

10. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. Румянцева А. П. — К.: Знання-Прес, 2003. — С. 209—313.

11. *Навой А. В.* Валютные кризисы: сущность, причины, последствия // Деньги и кредит. — 2003. — №2. — С. 57—65

12. *Філіпенко А. С., Будкін В. С., Гальчинський А. С. та ін.* Україна і світове господарство. — К.: Либідь, 2002. — С. 344—382; 425—447.

13. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. — К.: КНЕУ. 2001.

14. *Линдерт П.* Экономика мирохозяйственных связей: Пер. с англ. / Общ. ред. и пред. О. И. Ивановой. — М.: Прогресс, 1992. — С. 274—365.

15. *Пискулов Д. Ю.* Теория и практика валютного дилинга // Foreign Exchange and Money Market Operations: Прикладное пособие. — 3-е изд., испр., доп. — М.: ДИАГРАММА, 1998. — С. 256.

16. *Рут Френклін Р., Філіпенко А. С.* Міжнародна торгівля та інвестиції. — К.: Основи, 1998. — С. 318—389; 515—570.

17. *Рязанова Н. С.* Міжнародні фінанси: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2001. — С. 119.

18. *Сливоцький А.* Міграція капіталу: Як у замислах на кілька років випередити своїх конкурентів: Пер. з англ. — К.: Пульсарі, 2001.

19. *Шемет Т. С.* Міжнародні фінанси: Підручник / За ред. А. А. Мазаракі. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 336.